

Recension

Walter Feinberg: *Common Schools,
Uncommon Identities.*

New Haven, CT: Yale University Press, 1998, 264 s.

Inledning

En eftermiddag i september slår jag på bilradion och hamnar mitt i en politisk debatt angående rätten att starta en arabisk friskola i Landskrona. Det borgerliga argumentet för en friskola var individens rätt till valfrihet. Socialdemokraterna, som var emot en friskola, ansåg att en arabisk friskola skulle leda till ökad segregering. På frågan om de skulle förhålla sig lika negativa till en ansökan om en finsk friskola blev svaret: ”Nja, det får man avgöra från fall till fall”.

Hur skall samhället agera när föräldrar ser den kommunala skolans undervisning som ett hot mot deras kulturella identitet? Det är en av många frågor som ställs av Walter Feinberg i boken *Common Schools, Uncommon Identities*. Bokens huvudsyfte är att försvara en gemensam skola i ett demokratiskt och mångkulturellt samhälle där etniska kulturer möts och uppmärksammas i undervisningen.¹ Dessutom vill Feinberg ge lärare argument för en mångkulturell undervisning som stärker såväl individuell som nationell identitet. En mångkulturell undervisning är nödvändig, enligt Feinberg, som ser en tendens att västvärldens skola styrs av värderingar från samhällets dominerande grupp vilket resulterat i friskolor för minoritetskulturer.

Feinberg använder begreppet *common school* för att rikta uppmärksamhet på skolans roll att skapa en nationell identitet och en gemensam lojalitet. Begreppet *uncommon identity* har Feinberg valt för att markera sin syn på nuläget i den amerikanska skolan: Antingen finns det inga ovanliga identiteter eller så är alla identiteter unika och därför ovanliga. Därför ställer Feinberg följande frågor: Hur kan barn med olika kulturell bakgrund bli bemötta i den offentliga skolan och vilket, om något identitetskapande inslag är lämp-

ligt för allmän undervisning? Även bokens titel kan, enligt Feinberg, läsas som en fråga: Om det finns en ny förståelse för värdet av kulturell olikhet, finns det någon uppgift för den offentliga skolan och i så fall vilken? Utifrån dessa frågeställningar argumenterar Feinberg för en undervisning som baseras på liberala och demokratiska värden, och hävdar att detta är förenligt med kravet på att minoritetsgrupper uppmärksammas i skolan.

Skolans ansvar i det mångkulturella samhället

Debatten rörande kulturella olikheter och rätten att bevara och utveckla sin kulturella identitet i ett mångkulturellt samhälle förs utifrån olika ideologiska traditioner. Feinberg diskuterar dessa ingående med fokus på hur de förhåller sig till undervisning och fostran. Feinberg inleder boken med att analysera pluralism och mångkulturalism, två perspektiv som han anser bör diskuteras parallellt i debatten om skolans roll i det mångkulturella samhället.

Förespråkare för kulturell pluralism hävdar att samtidigt som en nation tillåter kulturell olikhet och individens rätt att välja sin identitet, bör vikten av att skapa en gemensam nationell identitet beaktas. En nation skall inte betraktas som ett skal för separata grupper utan relation till varandra, en åsikt som även Feinberg för fram. Däremot delar han inte uppfattningen att ansvaret för bevarandet av den kulturella identiteten ligger i hemmet eller i kyrkan. Även förespråkare för mångkulturalism avvisar denna uppfattning och menar, liksom Feinberg, att en delegering av kulturell fostran till den privata sfären innebär att den dominerande gruppens kultur fortsätter att råda i skolan.

Hence multiculturalists seek not just to provide a token level of inclusion outside of the main work of the school. They contend that the school must express its commitment to diversity at every level of subject matter and pedagogy (s 21).

När pluralisterna *tillåter* kulturell mångfald, *uppmuntrar* mångkulturalisterna att mångfalden utvecklas och detta inom skolans ram. Feinberg delar även mångkulturalisternas ståndpunkt att det finns utsatta minoritetsgrupper som behöver extra uppmärksamhet och stöd av samhället för att bevara sin kulturella identitet.

Vidare resonerar Feinberg kring skolans identitesformande roll i ett liberalt samhälle utifrån olika perspektiv. Argument från det Feinberg kallar *the "strong culturalist" position* jämförs därmed och diskuteras med kommunitära ställningstaganden.

Den förra positionen delas av vissa feministiska och liberala grupper samt andra som oroar sig för modernitetens övergrepp på traditionella kulturer. Vad dessa bland annat hävdar är allas rätt att bevara och utveckla sin egen kultur i den egna gruppen. Därvidlag är skolan olämplig, menar de, att presentera andra kulturers erfarenheter, genom att den förvränger historieskildringarna. Dels går det inte att jämföra olika kulturer då det leder till en hierarkisk tolkning av betydelse och innehåll, dels ser vi alltid på andra kulturer genom våra kulturella glasögon vilket innebär att bilden blir förvrängd. Att tolka andras kulturer blir alltid en projicering av den egna och därför går det inte att försvara en undervisning som lyfter fram andra kulturer, något som Feinberg vänder sig emot. Däremot stöder Feinberg deras argument rörande skolans uppdrag att belysa hur minoritetsgrupper marginaliseras och vad som sker när ett visst kunskapspaket påtvingas alla elever.

Förespråkare för kommunitarism ifrågasätter inte den allmänna skolan som princip eller vikten av att utveckla en gemensam identitet. Problemet för dem, enligt Feinberg, är istället betoningen på individens fria val. Då människan är en kollektiv varelse måste kollektivet stödjas och en fostran till individualism är inte förenligt med samhälleliga intressen. Kollektivet kräver skyldigheter av individen gentemot staten och därför anses liberalismen vara okänslig då den betonar individens rätt över kollektivets ansvar. Om lärare inte får påverka elevernas moraliska ställningstaganden leder det till att barnen tror att värderingar är en individuell ensak. Feinberg menar att det är rimligt att hävda gruppens betydelse för moralisk fostran, men ser det problematiskt att okritiskt hävda denna ståndpunkt då gruppens moral kan vara oförenlig med ett demokratiskt samhälle. Men liksom komunitärerna anser Feinberg att skolan måste lära eleverna att känna igen den moraliska ståndpunkt som ligger till grund för samhällets bästa och från vilken försnuftsmässiga val är övervägda. Även politiska, sociala och kulturella faktorer som möjliggör ett jag som relaterar till andra måste identifieras. I stället för att kapitulera för privata alternativ måste skolans formerande roll stärkas samtidigt som kulturella olikheter uppmärksammas i undervisningen.

Mångkulturell undervisning

Vad är då en mångkulturell undervisning och hur försvarar Feinberg detta pedagogiska förhållningssätt? En mångkulturell undervisning skall inte stanna vid att stärka barnens kulturella identitet utan även ge insikt i vad som formar identiteter och kulturer. Skolan har i ett demokratiskt och mångkulturellt samhälle som sin främsta uppgift att bidra till att eleven förstår sitt eget beteende som ett kulturellt uttryck, enligt Feinberg. För att förstå sin egen kultur krävs att eleven är öppen för andras traditioner. Om elever endast uppmärksammas i egenskap av kulturell identitet gör man dem en pedagogisk otjänst då de förhindras att se hur kulturella strukturer skapas och vidmakthålls. I ett samhälle med stora kulturella skillnader har skolan även en viktig uppgift att avslöja hur barn från minoritetsgrupper missgynnas. I ett föränderligt mångkulturellt samhälle handlar det ytterst om att möjliggöra för elever att se sin egen position som slumpmässig och ett subjekt för reflexiv utveckling och förändring.

En mångkulturell undervisning försvaras ofta av ideologiska skäl (alla kulturers lika värde) eller psykologiska argument (att uppmärksamma kulturell olikhet bidrar till högre skolprestationer hos minoritetskulturer) medan pedagogiska skäl ofta har fått ge vika. Feinberg hävdar att en mångkulturell undervisning som inte främjar en reflekterande förståelse och kunskapsutveckling har ett begränsat pedagogiskt värde. Att endast lyfta fram kulturella olikheter och undervisa om dessa innebär en risk för exotisering och marginalisering.

Att skapa en nationell identitet i mångfalden

Skall då alla kulturella yttringar och traditioner välkomnas i ett liberalt och mångkulturellt samhälle? Att erkänna det mångkulturella samhällets potential innebär inte att alla subgrupper har rätt till statligt stöd för att inom skolans ram bevara sin kulturella identitet enligt Feinberg. Oavsett vad man förespråkar för undervisning, har varje samhälle sina begränsningar inför hur man bör leva tillsammans. Skolan är därför skyldig att dels avvisa vissa traditioner, dels förespråka de värden som tillåts i ett modernt samhällsligt kontext, som främjar en gemensam nationell identitet. Därmed tillbakavisar Feinberg den oro som finns, framför allt hos pluralister, att en mångkulturell

undervisning främjar en splittring till en mängd olika subgrupper vilket skulle hota en gemensam nationell identitet.

Att dela en nationell identitet med människor från olika kulturer innebär ett gemensamt sökande efter termer som kan beskriva det gemensamma livet. Därför, hävdar Feinberg, skall skolan utveckla en undervisning som leder till ett gemensamt sökande efter nödvändiga kunskaper. Vad vi vet idag skiljer sig från vad vi vet i morgon. Det gäller bland annat hur framtida nationer är konstituerade, vår förståelse för omvärlden och vilka värderingar som är rådande. Vi vet ej *vad* som ändras men att något gör det är säkert, liksom att något annat kvarstår. Vi måste inte nödvändigtvis ha en gemensam kunskap om historia och samhällsfrågor för att få en gemensam nationalitet. Den oro den äldre generationen kan känna inför dagens elever och deras okunskap om historiska årtal är inte relevant för att befara ett nationellt sammanbrott. Däremot är frågan om *hur* läraren undervisar av betydelse för elevernas relation till nationen. Faktakunskap utan kritisk granskning leder till en föreställning om att kunskap är färdigtolkad och eleverna riskerar då att bli passiva agenter i morgondagens samhälle.

Feinberg är medveten om att frågan om nationell identitet i ett mångkulturellt samhälle inte är lika aktuell i en tid av globalisering. Men så länge nationalstaten har inflytande över individuella rättigheter, kulturell utveckling och välfärd, anser han att en statligt finansierad utbildning bör befatta sig med de frågor som ett liberalt och mångkulturellt samhälle innehåller.

Avslutning

Kan Feinbergs bok, skriven utifrån ett nordamerikanskt kontext med dess specifika invandrarhistoria och erfarenhet av etniska konflikter, utgöra ett underlag för diskussion om den svenska skolan i allmänhet och mångkulturell undervisning i synnerhet? Det råder inget tvivel om att även den svenska skolan har svårigheter att hantera den mångfald av kulturer som möts i den pedagogiska praktiken. Feinbergs bok är ett välkommet bidrag i debatten rörande mångkulturell undervisning. Vad jag dock kan vända mig emot i Feinbergs text är att begreppet "kulturell olikhet" skall läsas som etniska minoriteter. Detta är ett begrepp som är komplext och svårhanterligt. Då etniska minoriteter skiljer sig från varandra både inom och mellan grupper är det svårt att generalisera deras förhållande till skola och undervisning. Klass, kön och hudfärg är exempel på faktorer som påverkar relationen till den

rådande majoritetskulturen, liksom individens egen specifika historia och erfarenheter. Frågan riskerar att bli en invandrarfråga och inte en politisk och pedagogisk fråga, trots Feinbergs intentioner. Rätten att bli erkänd som en individ med en historia och personliga erfarenheter som tillåts styra och påverka undervisningen, handlar ytterst om social rättvisa.

Martha Nussbaum (1999) diskuterar det sociala rättvisbegreppet ur ett feministiskt perspektiv men vidgar diskussionen till att även innefatta övriga grupper som saknar politiskt och ekonomiskt inflytande i samhället. Hon menar att om vi föreställer oss människan som en individ med normativ moral och politisk makt, måste vi också fråga oss vilka det är vi talar om. Även om föreställningen i sig är rättvis och omfattande riskerar de utan makt och inflytande att exkluderas. Det vill säga de som inte stämmer överens med samhällets krav på vad som är accepterat och önskvärt. Nussbaum räknar upp en mängd grundläggande och avgörande faktorer som möjliggör ett fullvärdigt och aktivt deltagande i samhället: normal livslängd, hälsa, fysisk integritet, intellektuell och emotionell frihet m m, något som hon kallar *central human functional capabilities*. Mot bakgrund av detta vill hon visa att individens fria val inte uppstår spontant och oberoende av materiella och sociala villkor. Avsaknad av eller tillgång till detta leder till olika föreställningar hos individer om gemensamma värderingar för samhällets bästa. Dessa viktiga preciseringar saknas hos Feinberg.

Feinberg undviker dessutom att konkretisera och problematisera de gemensamma värden som skall förena medborgarna i en nationell identitet. Samma svaghet återfinns även i svenska styrdokument. I den svenska läroplanen uttrycks samhällets grundläggande värderingar enligt följande: "Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män, samt solidaritet med svaga och utsatta..." (Lpo 94, s 5). Dessutom uttrycks vikten av att skolan skall vara öppen för de värden som ryms inom en kulturell mångfald samt överföra och utveckla ett kulturarv i överensstämmelse med kristen etik och västerländsk humanism. Niclas Månsson (1999) belyser den konflikt som uppstår då fostran i ett mångkulturellt samhälle utgår från en viss given tradition.

Problemet med att fostran utgår från en viss given tradition i ett samhälle som präglas av (moralisk) pluralism och mångkulturalism är att Lpo 94 inte enbart upphöjer det som är karaktäristiskt för den egna traditionen att gälla universellt, utan även åberopar en (platonisk) tradition. Denna tradition avvisar tanken på att människan själv formulerar sina värden och inhyser upp-

fattningen om att det finns en arkimedisk punkt utifrån vilken man kan härleda säkra och entydiga svar på moraliska frågor (Månsson 1999, s 116).

Detta innebär att en av flera tänkbara traditioner upphöjs till en norm trots att individer tillskrivs lika värde. Här menar Feinberg att skolan skall flytta fokus från sina egna värderingar och se dem som en av flera möjligheter i mångfalden. Detta skulle innebära ett stort ifrågasättande av majoritetskulturen.

Låt oss gå tillbaka till den ansökan om en arabisk friskola i Landskrona, vars öde för närvarande ligger hos Skolverket. Med hänvisning till Feinberg och hans resonemang bör ansökan avslås med motiveringen att detta skulle öka segregeringen i samhället, något som socialdemokratiska företrädare i kommunen också hävdar. Vad som är intressant är att det i radiointervjun inte uttrycktes samma motstånd om frågan hade gällt en finsk friskola. Här kan man misstänka att en gemensam skola och integrationstanken är ett ideal som främst riktar sig till de grupper som skiljer sig alltför mycket från den svenska kulturen.

Katarina Norberg

Noter

1. Feinberg är medveten om kulturbegreppets komplexitet, att det även innefattar stad och landsbygdskultur, Macintosh-kultur och kvinnokultur etc. Feinberg använder genomgående begreppet *culture* men framhåller att det i denna text framför allt är etniska minoritetskulturer i den amerikanska skolan som åsyftas.

Referenser

- Lpo 94. *Läroplan för det obligatoriska skolsystemet*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Månsson, Niclas (1999): Sökandet efter ett moraliskt metaspråk (?) *Utbildning & Demokrati. Tidskrift för didaktik och utbildningspolitik*, 8 (1), s 113-126.
- Nussbaum, Martha C (1999): *Sex & Social Justice*. New York: Oxford University Press.

